

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2007

*Sociálny štát, ekonomická utópia alebo úspešná marketingová
stratégia?*

Téma:

**Význam myšlienok predstaviteľa klasickej liberálnej ekonómie pre Slovensko
v roku 2007**

Základnou úvahou tejto eseje je fenomén úspechu presadzovania myšlienok sociálneho štátu (Welfare state), verzus jeho katastrofálne dopady na spoločnosť.

Prv než začnem rozpravu o samotnej téme, isto nebude náhodné keď si položíť nasledovnú otázku. Hovorí niečo klasická ekonómia a jej predstavitelia o sociálnom štáte, alebo dokonca boli proti nemu ešte skôr ako vôbec nejaký sociálny štát mohol vzniknúť? Moja odpoveď znie jednoznačne áno. Jedným z najdôležitejších odkazov klasickej ekonómie sú princípy založené na osobnej slobode, zodpovednosti a neobmedzovanej konkurencie. Tieto jej základné fundamenty tak ako nám dokazuje história sa stali zdrojom nielen ekonomického úspechu západnej civilizácie, ale boli a sú pilierom pre jej morálny, etický a duchovný rozkvet. Samozrejme už k uvedeným princípom musíme priradiť aj ten pre učenie klasickej ekonómie najdôležitejší, ide o individuálne rozhodovanie jednotlivca v spoločnosti a s tým súvisiacu dôveru v samého seba ako riešiteľa problémov, ktoré prináša vývoj v ľudskej spoločnosti. Tento základný princíp, ktorý je prejavom ľudskej slobody tu ostro kontrastuje s ideológiou socio-ekonomického konceptu a to konceptu zvaného sociálny štát. Určite môžeme povedať, že podstatou tohto konceptu je presun práva rozhodovania sa jednotlivca na ťažko definovateľnú masu spoločnosti, ktorej zvykneme hovoriť štát.

Viac ako polovica minulého storočia bola sprevádzaná postupným budovaním sociálneho štátu predovšetkým v Európe, ale aj v severnej Amerike. 10-ročia skúseností so sociálnym štátom nám hovoria, že jeho korene majú tú schopnosť, prerastať viac či menej do všetkých sfér spoločnosti. Z histórie vieme, že sociálny štát, ktorý u nás začal vznikať po roku 1945, sa v mnohom inšpiroval opatreniami povojnovej vlády vo Veľkej Británii. Dnes ho má väčšina vyspelých krajín a ani jeden z najväčších politických reformátorov Margaret Thatcher nedokázala sociálny systém úplne odstrániť. Oproti krajinám západnej Európy má Slovensko istú výhodu a to nie tak dávnej skúsenosti s budovaním reálneho socializmu, ktorého ekonomická a spoločenská podstata mala veľa spoločných znakov s ekonomickým smerom založeným na ideách sociálneho štátu. Pričom paradoxne tieto idey vyúsťujúce do novej politickej témy sú k nám importované z krajín západnej Európy (Francúzka, Nemecko, Švédsko, GB a iné), kde demokracia a sloboda má jednu z najdlhších tradícií. Napriek hmatateľnej skúsenosti, ktorú ma slovenská spoločnosť s reálnym socializmom a ktorá svedčí o katastrofálnych následkoch v ekonomickej sfére, ale čo je omnoho horšie, následky sa prejavili a dodnes prejavujú v samotných základoch spoločnosti, ako sú dôvera v samých seba, rodina ako pilier spoločnosti, vzťahová etika, tradícia, náboženstvo a sloboda jednotlivca. Aj keď v médiách a vo väčšej časti spoločnosti sa stretávame predovšetkým s názorom, že socializmus zlyhal hlavne na poli ekonómie a hospodárstva a nebol schopný zabezpečiť ani základne trhové statky, jeho následky sa omnoho horšie prejavili v deformácii spoločnosti ako takej a ovplyvnili jej vývoj na dlhé obdobie. Ako nás učí krátka história od zmeny politického režimu, tieto chyby nebude možné napraviť len zmenou právneho a ekonomického prostredia a to aj keby táto zmena bola akokoľvek dobre pripravená.

V poslednom období, už niekoľko rokov v podmienkach parlamentnej demokracie a slobodného trhu, sme na Slovensku svedkami návratu sociálneho štátu. Môžeme povedať, že tento návrat a prvotné zoznamovanie sa prebehlo veľmi úspešne a je sprevádzané väčšinou s pozitívnym ohlasom čo nakoniec bolo potvrdené aj v parlamentných voľbách v roku 2006. Ťažisko politického smerovania bolo vychýlené po ôsmich rokoch z prava do ľava. Počas predvolebného politického zápasu boli myšlienky o budovaní sociálneho štátu povýšené nad ekonomický diskurz a stala sa z neho hlavná politická téma. Pre slovenskú spoločnosť išlo o nový ekonomický pojem z ktorého sa veľmi rýchlo stal výnosný tovar v rukách politikov. Ukázalo sa, že tento "sociálny tovar" v spojení s premyslenou marketingovou stratégiou

dokáže vytvoriť veľký potenciál za pomoci ktorého sa zdá byť pomerne jednoduché vyhrať voľby.

Pri hlbšej analýze jednotlivých súvislostí, vnútorných a vonkajších prejavov sociálneho štátu na spoločnosť aj toto pomerne nové zistenie nám môže mnohé napovedať o sile a úspešnosti presadzovania myšlienok a spôsobov spravovania spoločnosti opierajúcich sa o ideu sociálneho štátu. 18-rokov po zmene politického a ekonomického režimu môžeme povedať, že v jednotlivých socio-ekonomických sférach spoločnosti sme v rôznej etape ústupu, budovania, alebo zachovávaní sociálneho štátu.

K hlavným socio-ekonomickým oblastiam, v ktorých má sociálny štát za následok ich deformáciu patrí systém sociálneho zabezpečenia riadený štátom. Tento systém môžeme obrazne charakterizovať, ako zle fungujúcu, miestami deravú a čo je horšie spätne nepriepustnú sieť, pôvodne vytvorenú za účelom pomoci ľuďom dočasne sa ocitnúcim v núdzi. Záchraná sieť mala slúžiť napríklad ľuďom ktorí prišli o prácu, alebo ich sociálny status bol dočasne znížený alebo poškodený iným spôsobom. Samozrejme tak ako aj pri iných dobrých zámeroch štátu aj tento prvotný cieľ už nerieši otázku návratu ľudí do produktívnej spoločnosti. Po určitom čase významná časť tejto odkázanej skupiny ostáva natrvalo zamotaná v pôvodne záchrannej sieti. Ďalším problémom nedobre nastavenej záchrannej siete je, že neráta s prirodzenou snahou človeka túto sieť zneužívať a mať znej osobný prospech, pričom často dochádza k jej zneužívaniu práve zo strany ľudí, ktorí nie sú odkázaní na takúto pomoc. Pričom môžeme tvrdiť, že pri neexistencii takejto nefungujúcej siete, by si táto skupina ľudí zaobstarávala svoje životné potreby štandardným spôsobom a teda zapojením sa do pracovného trhu. Môžeme sa, ale diviť tomu že dochádza k opaku, keď dobrý štát bez rozmyslu ponúka sieť, ktorá zabezpečí základné životné potreby bez skúmania individuálnej odkázanosti na ňu. Pri istej hladine sociálnej podpory kombinovanej často s aktivitami v šedej sfére ekonomiky sa jednotlivci uspokojia s týmto ponúknutým štandardom a čo je ešte horšie pri jeho dlhodobejšom trvaní (možno už po jednom roku), vytvára veľmi silnú závislosť jednotlivcov na sociálnej podpore štátu a taktiež nepriamo pôsobí na človeka tak, že ho zaraďuje trvalo do určitého sociálneho prostredia, kde sa sociálna pomoc považuje za niečo štandardné, automaticky nárokovateľné. Samotné sociálne prostredie takýchto vznikajúcich komunít silne demotivuje jednotlivca a v určitých prípadoch priamo obmedzuje vymámanie sa z bludného kruhu závislosti. Možno by sme si mohli položiť otázku: Čo je zlé na samotnej sociálnej sieti, veď možno by stačilo napraviť jej nedostatky, tak aby pomoc bola adresná a určená iba tým ktorí to naozaj potrebujú, čo s tým má sociálny štát spoločné? Možno na prvý pohľad tu nebudeme vidieť súvislosti, no pri podrobnom skúmaní môžeme s určitosťou povedať, že pravé táto sféra je tou kde má sociálny štát najväčšie deštruktívne schopnosti, pretože len veľmi ťažko môžeme racionálne vyvrátiť názor a s tým súvisiace následné aktivity štátu, ktoré sú hnane základnou premisou sociálneho štátu a teda že „Je našou ľudskou povinnosťou, aby sa štát postaral o slabších a sociálne odkázaných občanov našej krajiny“. S poľutovaním musím povedať, že existuje len málo iných príkladov kedy sa deje hmatateľnejší opak a kedy sa pôvodný zámer pomáhať mení na vytváranie závislosti početných skupín ľudí na sociálnych dávkach, závislosti na štáte.

Ako vieme zo skúsenosti, každý systém vytvorený štátom má postupne tendenciu rozrastať sa, tak je to podobne aj so systémom sociálneho zabezpečenia, postupne sa do neho začínú pridávať aj také typy podpory, ktoré sa na začiatku jeho vzniku sa jeho zakladateľom ani len nesnívali. Samozrejme z rozšírením pomoci je potrebné rozširovať aj administratívnu správu a zrazu vyniká neriadená snehová guľa, ktorú je len veľmi ťažké zastaviť a ktorá môže nakoniec zasypať celé údolie. Takýto starostlivý sociálny štát si musí odniekiaľ zaobstaráť

potrebné výdavky a ako vieme štát v takejto situácii zaútočí na daňový a odvodový systém. Svojimi zvyšujúcimi sa potrebami na jeho financovanie tlačí na zvýšenie daní a odvodov, čím v podstate okráda svoje budúce zdroje a základné predpoklady dobre prosperujúceho trhu. Roztáča nám dobre známu špirálu vyšších daní a tým následného poklesu výkonnosti ekonomiky, znižovania príjmov štátneho rozpočtu, naproti tomu zvyšovania nezamestnanosti a tým nakoniec prehlbovania nárokov na financovanie sociálnej siete.

Posledný bod, v ktorom chcem popísať škodlivé vplyvy sociálneho štátu na spoločnosť nepatrí k tým najmenším, práve naopak. Zmena charakteru spoločnosti, zmena etického správania, strata schopnosti používať prirodzenú morálku, je tou najhoršou alebo inak povedané najhlbšou skazou ktorú pácha sociálny štát na spoločnosti, pretože táto zmena je vo svojom počiatku len veľmi malo rozoznateľná a začína sa na plno prejavovať až v dlhšom horizonte 10-20 rokov. O to sú následky takejto zmeny viac deštruktívnejšie a dokonca môžeme vysloviť domnienku, že budú nezvratné, pretože kým pri zasahovaní sociálneho štátu do ekonomických sfér spoločnosti je možná napráva, či už po vykonaní reformy, alebo zmene zákona, tak pri všeobecnej zmene charakteru spoločnosti neexistujú možnosti rýchlej nápravy.

O čom by bola táto úvaha, ak by som sa nepokúsil aspoň načrtnúť možné spôsoby riešenia ako pozmeniť spoločenskú diskusiu o sociálnom štáte a tak naštartovať ozdravný proces v spoločnosti. Aký je potenciál zmeny pre úspech diskusie o tejto téme v širokej spoločnosti? Myslím si, že v tomto prípade ide o potenciál okamžitej zmeny a teda, že nejde o zmenu, ktorá by tu mohla nastať za podmienok splnenia mnohých budúcich krokov, ale o zmenu, ktorá tu môže nastať "zajtra" keď vykonáme niekoľko možno neľahkých, ale pomerne jednoduchých krokov, činov. Jedna z sci-fi teórií cestovania vo vesmíre hovorí, že nemusíme preletieť celou galaxiou, aby sme sa dostali na jej koniec, stačí aby sme preleteli cez jej stred na správnom mieste. Tuto teóriu s určitým odľahčením, môžeme použiť ako analogický príklad aj pre riešenie zložitých problémov, ktoré nám prináša zavádzanie sociálneho štátu. To znamená pozrieť sa na jeho podstatu a stavebné piliere, novým jednoduchým racionálnym myslením. Analýzy, reformné návrhy pre všetky spomenuté aj nespomenuté oblasti ovplyvnené sociálnym štátom sú už vypracované, možno by stačilo vybrať pre začiatok tie najdôležitejšie, tie ktoré sa stanú novým diskusným "bojovým poľom" o ekonomickej utópii akou sociálny štát je a môžu naštartovať proces zmeny verejnej mienky v širokej verejnosti, ktorá ako jediná je schopná vytvárať dlhodobý a reálny tlak na terajšiu, ale aj budúcu politickú reprezentáciu tejto krajiny.

LITERATÚRA

James Bartholomew: *The Welfare State We're In*. Westminster bookshop. London. 2004